

REZYME

Punimi i doktoratës “Gjuha dhe terminologjia juridike e legjislacionit të Kosovës” i trajton në mënyrë të zgjeruar veçoritë gjuhësore dhe terminologjike të diskursit juridik shqiptar, me fokus të veçantë në legjislacionin e Kosovës dhe në zhvillimin e gjuhës kushtetuese shqiptare në periudha të ndryshme historike. Studimi mbështetet në bindjen se gjuha juridike nuk është vetëm mjet komunikimi normativ, por edhe pasqyrë e zhvillimeve politike, institucionale dhe shoqërore të një vendi. Përmes terminologjisë së përdorur në ligje dhe në kushtetuta mund të kuptohen transformimet e modeleve shtetërore, ndryshimet ideologjike dhe raporti ndërmjet traditës juridike vendëse dhe ndikimeve ndërkombëtare.

Qëllimi kryesor i punimit ishte të analizohej struktura leksikore e legjislacionit të Kosovës dhe të identifikoheshin evoluimi i terminologjisë juridike shqiptare përmes një qasje krahasuese dhe korpusore. Në këtë kuadër, studimi është ndërtuar mbi dy boshte kryesore kërkimore. Boshti i parë ka të bëjë me analizën e fjalësit juridik në pesë kategori të ligjeve të Kosovës: ligjet e së drejtës administrative-kushtetuese, civile, financiare, ndërkombëtare dhe penale. Boshti i dytë ka të bëjë me krahasimin e tri teksteve kushtetuese në gjuhën shqipe: Kushtetutës së Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës (1974), Kushtetutës së Republikës së Shqipërisë (1998) dhe Kushtetutës së Republikës së Kosovës (2008).

Studimi synoi t’u japë përgjigje disa çështjeve themelore që lidhen me gjuhën juridike në Kosovë dhe në Shqipëri. Në pjesën e parë u shqyrtua se cilët janë termat më të përdorur dhe të përbashkët të ligjeve të Kosovës, cilat janë veçoritë terminologjike të secilës fushë juridike dhe si paraqiten huazimet në këtë leksik. Në pjesën e dytë u analizuan tri kushtetutat shqiptare, me qëllim që të vlerësoheshin dallimet në madhësinë e korpusit, në pasurinë leksikore dhe në shkallën e përsëritjes së fjalëve. Njëkohësisht, u shqyrtua se sa e qëndrueshme mbetet baza e përbashkët leksikore ndërmjet tyre dhe si është zhvilluar terminologjia kushtetuese shqiptare, duke kaluar nga leksiku i periudhës socialiste drejt modeleve demokratike bashkëkohore.

Në aspektin metodologjik, punimi është mbështetur në qasjen e linguistikës së korpuseve, duke kombinuar analizën sasiore me interpretimin cilësor. Tekstet juridike janë përpunuar në formë elektronike dhe janë analizuar përmes programeve kompjuterike për identifikimin e frekuencave, lemave, shpërndarjeve statistikore dhe mbivendosjeve leksikore. Është realizuar procesi i lematizimit të njësive gjuhësore, klasifikimi sipas kategorive tematike dhe interpretimi i rezultateve në raport me kontekstin historik, juridik dhe gjuhësor. Për analizën e huazimeve janë përdorur burime leksikografike dhe etimologjike të shqipes dhe të gjuhëve të tjera evropiane.

Rezultatet e pjesës së parë të studimit treguan se legjislacioni i Kosovës mbështetet mbi një bërthamë të përbashkët terminologjike, e përbërë nga terma që lidhen me subjektet juridike, procedurat, kompetencat, detyrimet dhe strukturat institucionale. Kjo bazë e përbashkët paraqitet në të gjitha kategoritë e ligjeve dhe siguron koherencën e diskursit normativ. Në të njëjtën kohë, secila kategori juridike zhvillon edhe fjalës specifik të secilës fushë të së drejtës, varësisht nga çështjet që i rregullojnë. Ligjet penale karakterizohen nga terminologjia e veprave penale, e sanksioneve dhe e procedurës penale; ligjet civile nga leksiku i pronësisë, i trashëgimisë dhe i marrëdhënieve kontraktuese; ligjet financiare nga terminologjia tatimore, buxhetore dhe bankare; ligjet administrative-kushtetuese nga fjalori institucional dhe organizativ; ndërsa ligjet ndërkombëtare nga terminologjia e marrëveshjeve, bashkëpunimit dhe standardeve ndërkombëtare.

Një pjesë e rëndësishme e analizës iu kushtua huazimeve leksikore. Rezultatet treguan se shumica e huazimeve në legjislacionin juridik shqiptar janë terma tashmë të integruar në sistemin e shqipes, kryesisht me prejardhje latino-romane, të hyrë përmes traditës juridike evropiane. Krahas tyre, janë identifikuar edhe huazime më të reja, sidomos nga anglishtja, të lidhura me administrimin modern, teknologjinë, ekonominë dhe proceset integruese. Studimi dëshmoi se terminologjia juridike zhvillohet përmes një ekuilibri ndërmjet ruajtjes së traditës terminologjike dhe pranimi të koncepteve të reja.

Rezultatet e pjesës së dytë, që lidhet me analizën e tri kushtetutave shqiptare, treguan se ekziston një vazhdimësi e qartë e gjuhës kushtetuese shqiptare. Rreth 41–43% e lemave rezultuan të përbashkëta në të tri tekstet kushtetuese, të cilat mbulonin rreth 80–81% të frekuencës së përgjithshme të fjalëve. Kjo dëshmon se diskursi kushtetues mbështetet mbi një fond relativisht të qëndrueshëm terminologjik, ku përfshihen koncepte themelore si ligj, shtet, kushtetutë, e drejtë, gjykatë, republikë dhe institucione përfaqësuese.

Në të njëjtën kohë, analiza tregoi dallime të dukshme ndërmjet tri kushtetutave. Kushtetuta e vitit 1974 paraqitet si teksti më i gjerë dhe me shkallën më të lartë të përsëritjes leksikore, gjë që lidhet me stilin normativ të sistemeve socialiste dhe me diskursin ideologjik të kohës. Në të dominojnë terma si *punë*, *organizatë*, *bashkësi*, *vetëqeverisje* dhe *socialist*. Kushtetuta e Shqipërisë (1998) paraqet përqendrim më të madh në organizimin institucional, në ndarjen e pushteteve dhe në procedurat juridike, ndërsa Kushtetuta e Kosovës (2008) veçohet përmes terminologjisë së shtetndërtimit, komuniteteve, të drejtave dhe standardeve ndërkombëtare.

Studimi arriti në përfundimin se evoluimi i terminologjisë kushtetuese shqiptare nuk është realizuar përmes shkëputjes së plotë nga e kaluara, por përmes riorganizimit gradual të

leksikut. Një pjesë e fondit terminologjik është ruajtur dhe është riinterpretuar në kontekste të reja, ndërsa një pjesë tjetër është zëvendësuar nga terma që pasqyrojnë realitete të reja politike dhe institucionale. Kështu, kalimi nga modeli socialist në modelet demokratike manifestohet edhe në zhvendosjen nga leksiku kolektivist drejt terminologjisë së shtetit të së drejtës, institucioneve parlamentare dhe të drejtave individuale.

Kontributi shkencor i këtij punimi qëndron në faktin se paraqet një nga studimet e para të zgjeruara që e trajton gjuhën juridike të Kosovës përmes metodës së linguistikës së korpuseve dhe qasjes krahasuese historiko-juridike. Punimi ndërton një korpus të strukturuar të legjislacionit të Kosovës, realizon krahasim sistematik ndërmjet ligjeve sektoriale dhe teksteve kushtetuese shqiptare, identifikon evolucionin e terminologjisë juridike dhe ofron një model të ri interpretimi për marrëdhënien ndërmjet gjuhës, së drejtës dhe historisë institucionale shqiptare. Një kontribut i veçantë paraqitet edhe në shtojcat e punimit, ku është hartuar një fjalës juridik i bazuar në korpus, i shoqëruar me lema, frekuenca dhe klasifikim sipas fushave juridike, i cili mund të shërbejë si burim referues për studime të ardhshme, për standardizim terminologjik dhe për praktikën institucionale.

Në përfundim, ky studim dëshmon se gjuha juridike shqiptare paraqitet si sistem funksional, i standardizuar dhe në zhvillim të vazhdueshëm. Ajo ruan bërthamën themelore të diskursit juridik, ndërsa njëkohësisht përshtatet ndaj ndryshimeve politike, kushtetuese dhe shoqërore. Pikërisht kjo ndërthurje ndërmjet qëndrueshmërisë dhe evolucionit e bën terminologjinë juridike një pasqyrë të rëndësishme të kulturës juridike dhe të historisë shtetërore shqiptare.

Fjalët kyçe: gjuhë juridike, terminologji juridike, legjislacioni i Kosovës, kushtetuta, linguistikë korpusore, huazime leksikore, diskurs juridik.